

LEIDINIO SUDARYTOJŲ ŽODIS

Apie knygos sudarymą. Ši knyga – pirmasis bandymas skaitytojams susistemintai pateikti konstitucinėje jurisprudencijoje suformuotą oficialiąją konstitucinę doktriną.

1992 m. spalio 25 d. referendumu priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1993 m. ėmė veikti Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Ši konstitucinės justicijos institucija, nagrinėdama konstitucinės justicijos bylas, aiškina įvairių Konstitucijos nuostatų turinį ir prasmę. Toks aiškinimas – būtinas teisės aktų konstitucingumo patikros elementas. Kartu itin abstrakčiai suformuluotos konstitucinės nuostatos įgyja vis labiau apibrėžtą norminį turinį, išryškėja reikšmingi konstitucinio reguliavimo aspektai. Per septyniolika Konstitucinio Teismo veiklos metų sukurta ir išplėtotą itin turininga oficialioji konstitucinė doktrina. Regis, neperdėtai kalbama apie jurisprudencinės konstitucijos susiformavimą.

Konstitucinio Teismo aktai skelbiami „Valstybės žiniuose“, Konstitucinio Teismo leidinyje „Konstitucinio Teismo aktai“ ir biuletenyje „Konstitucinė jurisprudencija“, taip pat Konstitucinio Teismo interneto svetainėje. Daugybė Konstitucinio Teismo aktų yra nemenkos apimties. Oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos – tik šių teisinių tekstų dalis, tačiau bene svarbiausia, nes joje aiškinama Konstitucija. Šis leidinys parengtas siekiant palengvinti skaitytojų pažintį su oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis.

Rengiant šią knygą daug diskutuota apie jos koncepciją, dalių išdėstymą, turinio apimtį ir elementus, juolab kad pasidairius matyti, jog įvairiose valstybėse konstitucinės jurisprudencijos pristatymo patirtis yra skirtinga. Vienur leidžiami svarbiausių bylų su komentarais rinkiniai, kitur pateikiami apdoroti oficialiosios konstitucinės doktrinos apibendrinimai, trečiur skelbiamos pagal tematiką suskirstytos konstitucinės justicijos institucijos teisinės pozicijos.

Mūsų pasirinkimą atspindi knygos pavadinimas „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos“, parodantis, kad joje siekiama išdėstyti teisiškai reikšmingas oficialias konstitucines interpretacijas. Todėl ši knyga (nepaisant jos panašumo į Konstitucijos komentarą, konstitucinės teisės vadovėlio metmenis ar susistemintą Konstitucinio Teismo aktų ištraukų rinkinį) – tikrų tikriausia jurisprudencinė konstitucija, t. y. joje susistemintai išdėstytos oficialiai išaiškintos ir realiai taikomos konstitucinės nuostatos.

Jurisprudencinė konstitucija nuolat plėtojama, todėl ši knyga – tik darbo pradžia. Tikimės, kad po kiek laiko pasirodys vis nauji „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų“ leidiniai.

Kas yra oficialioji konstitucinė doktrina? Pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas, todėl ir sąvokos „oficialioji konstitucinė doktrina“ atskleidimo ieškome Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje aiškinama Konstitucijos nuostatų – normų ir principų – samprata, atskleidžiamos įvairių konstitucinių nuostatų tarpusavio sąsajos, jų turinio santykis, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vienos visumos, esmė, nurodoma, koks Konstitucijos nuostatų aiškinimas negalimas.

Oficialiosios konstitucinės doktrinos formavimas – tęstinis procesas. Tirdamas teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleidžia naujus, atitinkamos konstitucinės justicijos bylos tyrimui būtinus, Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo aspektus. Taigi oficialioji konstitucinė doktrina bet kuriuo konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu yra formuojama nuosekliai, byla po bylos. Konstituciniam Teismui nagrinėjant naujas konstitucinės justicijos bylas ankstesniuose jo aktuose suformuota oficialioji konstitucinė doktrina yra papildoma vis naujais fragmentais; formuluojant naujas oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas yra atskleidžiama Konstitucijoje įtvirtinto teisinio reguliavimo įvairovė ir pilnatvė. Kartu pažymėtina, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą, t. y. Konstitucinis Teismas, sprenddamas analogiškus konstitucinius ginčus, vadovaujasi ankstesnėse bylose suformuota Konstitucijos turinį atskleidžiančia doktrina.

Visi teisę kuriantys ir įgyvendinantys subjektai, įskaitant teismus, taikydami Konstituciją privalo paisyti oficialiosios konstitucinės doktrinos, jie negali aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas. Todėl oficialiosios konstitucinės doktrinos teisinė galia neatsiejama nuo pačios Konstitucijos nuostatų galios ir yra visiems privaloma.

Knygos sandara. Leidinio struktūrą, suskirstymą į skyrius ir jų turinio išdėstymą lėmė pati medžiaga, kurią siekta susisteminti atsižvelgiant į konstitucinės teisės moksle įprastą konstitucinės teisės institutų dėstymo eiliškumą ir Konstitucijos struktūrą. Knygą sudaro šie skyriai: 1. Konstitucinės santvarkos pagrindai; 2. Asmens konstitucinis statusas; 3. Teisinė atsakomybė; 4. Valstybė ir jos institucijos; 5. Seimas; 6. Respublikos Prezidentas; 7. Vyriausybė; 8. Konstitucinis Teismas; 9. Teismai ir kitos teisėsaugos institucijos; 10. Vietos savivalda ir valdymas; 11. Valstybės biudžetas ir finansai; 12. Valstybės kontrolė; 13. Užsienio politika ir valstybės gynimas.

Dauguma skyrių suskirstyti į poskyrius, šie neretai turi keletą skyrelių, kurie savo ruožtu kai kada skaidomi į dar smulkesnes dalis. Antai 5 skyrių „Seimas“ sudaro penki poskyriai: 5.1. Seimas kaip Tautos atstovybė; 5.2. Seimo funkcijos ir įgaliojimai; 5.3. Seimo nario konstitucinis statusas; 5.4. Seimo struktūra; 5.5. Seimo darbo tvarka. Šio skyriaus 2 poskyrį „Seimo funkcijos ir įgaliojimai“ sudaro septyni skyreliai: 5.2.1. Bendrosios nuostatos; 5.2.2. Įstatymų leidyba; 5.2.3. Biudžetinė funkcija; 5.2.4. Parlamentinė kontrolė; 5.2.5. Institucijų steigimas ir pareigūnų skyrimas; 5.2.6. Kiti įgaliojimai; 5.2.7. Apkaltos procesas. Skyrelis „Įstatymų leidyba“ skaidomas į dar dvi dalis: 5.2.2.1. Seimo įgaliojimai leisti įstatymus; 5.2.2.2. Įstatymų leidėjo prerogatyvos.

Skyriams, poskyriams, skyreliams ir jų dalims, taip pat visiems oficialiosios konstitucinės doktrinos vienetams pavadinimus, atspindinčius jų turinį, suteikė šio leidinio sudarytojai.

Oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų išdėstymas. Kiekvienoje smulkiau neskaidomoje knygos dalyje (skyriuje, poskyryje, skyrelyje, skyrelio dalyje) oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos išdėstytos chronologine tvarka. Jeigu tą pačią dieną buvo priimta keletas Konstitucinio Teismo aktų, pirma pateikiamos nutarime ar išvadoje suformuluotos nuostatos, paskui – sprendimų nuostatos. Jeigu tą pačią dieną buvo priimti keli tos pačios rūšies aktai (pvz., du sprendimai), nurodomas bylos, kurioje priimtas atitinkamas aktas, numeris.

Leidinyje pateikiamos per visą Konstitucinio Teismo veiklos laiką aiškinant konstitucinio reguliavimo prasmę suformuluotos nuostatos, tad skaitytojai neišvengiamai susidurs su tam tikrais pasikartojimais, tačiau, knygos sudarytojų manymu, tik nuoseklus visų doktrinos nuostatų išdėstymas leidžia pažinti laipsnišką oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtotę ir kaitą, išties gyvą jurisprudencinę konstituciją.

Vis dėlto, vengiant tapačių (kartais beveik tapačių) nuostatų kartojimosi, jos pateikiamos kaip vienas oficialiosios konstitucinės doktrinos vienetas, po pavadinimu nurodant Konstitucinio Teismo aktus, kuriuose tos nuostatos buvo suformuluotos ir pakartotos. Tačiau jeigu Konstitucinio Teismo aktuose aiškinant to paties konstitucinio principo ar normos turinį buvo atskleistas naujas aspektas ar elementas, šios nuostatos pateiktos atskirai, nepaisant jų formuluočių panašumo. Be to, kartais ta pati oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostata pakartota keliuose knygos skyriuose. Tai – ne apsirikimas, o nuostatos reikšmingumo ne vieno konstitucinio instituto požiūriu nulemtas knygos sudarytojų pasirinkimas. Kartais apsiribojama tik nuoroda į kitą skyrių ar jo dalį.

Pateikiant oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatą ar jų grupę pusjuodžiu šriftu rašomas to doktrinos vieneto pavadinimas, pvz.: **Pamatiniai Lietuvos valstybės principai (Konstitucijos 1 straipsnis).**

Pavadinime vienais atvejais nurodomas konkretus Konstitucinio Teismo aiškinamas Konstitucijos straipsnis (-iai), skirsnis, kitais atvejais tokios sąsajos nėra, nes atitinkamame doktrinos vienete nėra tiesioginės Konstitucinio Teismo nuorodos į jokių konkretų Konstitucijos straipsnį (pvz., kai aiškinamas konstitucinių principų turinys) arba Konstitucinis Teismas pateikia sisteminių daugelio konstitucinių nuostatų aiškinimą.

Po pavadinimu kursyvu nurodomas Konstitucinio Teismo aktas, kuriame atitinkamos nuostatos suformuluotos, pvz.: *Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas.* Jeigu nuostata (-os) buvo pakartota (-os) kituose Konstitucinio Teismo aktuose, tai nurodoma skliausteliuose

kursyvu, pvz.: (*pakartota 2000 m. gruodžio 6 d., 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimuose*). Paskui naujoje pastraipoje išdėstoma (-os) doktrinos nuostata (-os).

Jeigu Konstitucinio Teismo akto teksto dalis praleidžiama, ji žymima daugtaškiu kampiniuose skliausteliuose. Šiuo ženklu toje pat pastraipoje žymimas pastraipos teksto dalies praleidimas, o atskiroje eilutėje – pastraipos, kelių pastraipų ar net ilgesnio teksto praleidimas, pvz.:

Konstitucijos <...> 5 straipsnio pirmojoje dalyje nurodyta: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.“ Šių valdžios institucijų sudarymo tvarką, įgaliojimų laiką, kompetenciją ir demokratinius veiklos principus nustato Konstitucija.

<...>

Konstitucijos V skirsnyje „Seimas“ yra nustatyta Seimo sudėtis ir išrinkimo tvarka, įgaliojimų laikas, Seimo narių teisės ir pareigos, Seimo kompetencija, pagrindinės įstatymų priėmimo procedūros, kitos Seimo kaip įstatymų leidybos institucijos prerogatyvos.

Laužtiniais skliausteliais žymimi leidinio sudarytojų įterpiniai, padedantys geriau suprasti oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatą, pvz.:

Konstitucijos 84, 92 ir 101 straipsnių turinio analizė leidžia teigti, kad toks įgaliojimų grąžinimas [po Respublikos Prezidento rinkimų] nesuapponuoja Vyriausybės atsistatydinimo.

Teksto išnašose – leidinio sudarytojų pastabos, kuriose atkreipiamas dėmesys į tai, kad, pavyzdžiui, oficialioji konstitucinė doktrina tam tikru klausimu Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje kito, kad doktrinos nuostatos buvo suformuluotos iki vėliau priimtų Konstitucijos pataisų ir pan. Po doktrinos nuostatų pavadinimais kartais yra nuorodos į kitus skyrius, kuriuose pateikta oficialioji konstitucinė doktrina susijusiais klausimais.

Šioje knygoje išdėstytos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos negali būti laikomos oficialiais Konstitucinio Teismo aktų tekštais. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymą Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, taip pat sprendimai priimti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai atsakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai nutraukti bylą (teiseną), sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo oficialiai skelbiami „Valstybės žiniuose“, atskirame skyriuje. Būtent dėl to knygos pabaigoje esančiame priede skaitytojams pateikiamas Konstitucinio Teismo aktų sąrašas, kuriame nurodomas jų oficialaus paskelbimo šaltinis. Pažymėtina, kad kai kurie Konstitucinio Teismo sprendimai nebuvo paskelbti „Valstybės žiniuose“, nes įstatyme nebuvo (nėra) nustatyta tokio reikalavimo, taigi sąrašė prie šių sprendimų daroma nuoroda į Konstitucinio Teismo interneto svetainę.

Kam pravers ši knyga? Teisė – viena sistema, grindžiama konstituciniais pagrindais, todėl knyga, kurioje susistemintai pateikiamos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, bus naudinga kiekvienam, kuris turi reikalą su teise. Konstitucionalistai ras viename leidinyje surinktą savo darbo pagrindą, teisininkai praktikai ir įvairių teisės šakų tyrėjai – ordinarinės teisės šakų ir institutų konstitucinius pagrindus kaip raktą ordinariniam teisiniam reguliavimui suprasti ir vertinti. Taigi tikimės, kad leidinys bus pravartus tiek teisės taikymo, tiek teisėkūros srityje. Norėtusi, kad ir studentams teisininkams jis taptų parankine studijų knyga. Pagaliau ši knyga turėtų būti įdomi visiems, kuriems rūpi mūsų teisinė sistema, jos veikimas ir tobulinimas.